

Svet, u kome mi živimo: glad, smrt, luksuz – i Rudolf Steiner

Boris Bernstein

Neko „stvarno poznavanje čoveka“ uz svet, u kome mi živimo, pokazuje prema Rudolfu Steineru: „Egoizam je jednom najpre deo ljudske prirode. I to vodi do toga, da se on pokreće u osećanju čoveka, ako ovaj unutar društva treba da živi i radi zajedno sa drugima. Sa nekom izvesnom neophodnošću ovo vodi na to, što će u praksi većina smatrati za najbolje takvo društveno uređenje, kroz koje pojedinac najbolje može da zadovolji svoje potrebe. Tako se pod uticajem egoističnih osećanja sasvim prirodno obrazuje socijalno pitanje u formi: koja društvena uređenja se moraju naći (izvršiti), da bi time svako *za sebe* mogao imati prihod od svog rada?“ Socijalni red, koji hoće da se izgradi na dobromernosti i ljudskom saosećanju, smatra se besmislicom. „Mnogo više se računa sa tim, da bi celina nekog ljudskog društva najbolje mogla napredovati, ako pojedinac takođe može da prikupi 'pun' ili najveći mogući prihod od svog rada.“¹ Nasuprot ovom danas uobičajenom shvatanju pokazuje „okultizam, koji je zasnovan na jednom dubokom saznanju čoveka i sveta“, da „je sva ljudska beda samo posledica egoizma, i da se u ljudskoj zajednici sasvim nužno u neko vreme mora pojaviti beda, siromaštvo i nevolja, ako ovo društvo na bilo koji način počiva na egoizmu.“²

Nevolja i beda

Kako takva beda i takva nevolja izgleda, doživljavamo mi tako reći svakog dana. Širom sveta pati oko 870 miliona ljudi od gladi, dakle otprilike svaki osmi građanin Zemlje. Prema svetskom prehrambenom programu Ujedinjenih Nacija umre od posledica gladi i pothranjenosti više ljudi nego od HIV/AIDS, malarije i tuberkuloze zajedno, to su svake godine oko 8,8 miliona, što odgovara *jednom smrtnom slučaju svake tri sekunde*. Često su deca pogodenja, svako četvrti je u zemljama u razvoju ispod svoje normalne težine. Najviše onih koji gladuju žive u Aziji i regionu Pacifika (524 miliona), zatim u Africi južno od Sahare (206 miliona). Takođe u Latinskoj Americi (52 miliona), na Bliskom Istoku (38 miliona) i u mnogim istočnoevropskim zemljama je glad problem. Najviše gladnih žive u tzv. zemljama u razvoju (820 miliona), gde porodice često do 70% svog prihoda moraju da daju za životne namirnice. Šta se dešava, ako cene možda kroz špekulacije sa sirovinama odu u visine – što se u poslednje vreme uvek iznova događalo –, lako se može zamisliti. Teško da se može poverovati, ali ljudi gladuju i u USA, 2005. god. bilo ih je 10,8 miliona. Ukupno ih je bilo čak 35 miliona, dakle svaki osmi US-Amerikanac, koji je „imao teškoće da se prehrani“. Zvanično ipak nema „gladnih“, pošto vlada USA od novembra 2006. govori o ljudima sa „veoma malom prehrambenom sigurnošću“. Prema pomoćnoj organizaciji *New York Food Bank* 2008. god. tri (od osam) miliona stanovnika New Yorka nisu imali dovoljno novca za životne namirnice; 2007. god. 1,3 miliona njujorčana je iskoristilo pomoć od 'narodnih kuhinja'. Izveštaj „Glad u Americi 2010“ pomoćne organizacije *Feeding America* utvrđuje, da 37 miliona

ljudi u USA, od toga 14 miliona dece i tri miliona seniora (starijih ljudi), ne dobijaju dovoljno za jelo.

Smrt kroz gramzivost

Mrtvih ima i kroz neposrednu gramzivost. Na primer: Pri rušenju jedne osmospratne zgrade sa više tekstilnih fabrika u Bangladešu aprila 2013. izgubilo je život 1127 ljudi, a povređeno 2438. Ta višespratnica je davana prostor nekolicini manjih tekstilnih fabrika, poslovničica i jednoj banci. Dan pre tragedije jasno su se videle pukotine na zgradama, zbog čega je policija izdala zabranu, da se nastavi rad u zgradama. Ipak ta zabrana je ignorisana, jer je vlasnik fabrike prinošio radnike/radnice, da nastave sa proizvodnjom. Rušenje višespratnica u južnoazijskom Bangladešu nije nikakva retkost. Više puta su ilegalno izvođeni građevinski radovi i sa nisko-vrednosnim materijalom. Korupcija spriječava efikasne sigurnosne kontrole. Isto važi i za zaštitu radnika. U zemlji jeftinih plata Bangladešu proizvode, rade upravo radnici (i pre svega radnice) u oko 5000 tekstilnih fabrika te zemlje pod često životno opasnim i za čoveka nedostojnim okolnostima – u proseku za manje od 30 eura mesečno. Baš prošlog novembra je u požaru u jednoj tekstilnoj fabrici izgubilo život 110 ljudi. U daljim nesrećama je ukupno preko 2000 ljudi poginulo. Mnogi zapadni preduzimači kroje svoju robu u Bangladešu: ta zemlja je drugi najveći izvoznik tekstila na svetu. Tekstilna struka je merodavno odgovorna za privredni rast i razvoj zemlje. Ona izvozi dobra u vrednosti 20 milijardi US-dolara. To je ipak nešto. Jer pre 40 godina je US-geostrateg Henry Kissinger izrekao brutalnu presudu: Bangladeš bi bio „basket case“ sveta, jednostavno beznadežan slučaj, jedna od najsiromašnijih oblasti sveta. Danas je ta zemlja doduše još uvek siromašna, ali je načinila ogromne napretke. Očekivanje života je jako poraslo, a smrtnost novorođene dece drastično opala. Opismenjavanje – upravo devojaka – je enormno napredovalo. Razantan razvoj čini da baroni Bangladeša postaju samodopadljivi do oholosti. Razbacuju se sa novcem oko sebe, ali radnicima daju bedne plate i izdaju se za dobre patrijarhe, jer je njihova industrija „glavna za jačanje uloge žene, da nezavisno zarade novac“, - kako navodi jedan austrijski diplomata. „To je status žene u ukupno veoma patrijahašnom društvu i porodici znatno popravilo. Zapadni bojkot bio bi socijalna katastrofa.“ Ovaj razvoj je očigledno neki napredak, mada „bedne plate“ ne pokrivaju egzistencijalni minimum, a posebno ne minimum jedne porodice. Tu nam mora biti pred očima naša vlastita gramzivost kao konzumenata. Poznavaoci utvrđuju: Ako bismo mi bili spremni, npr. da za jednu majicu proizvedenu u Bangladešu platimo jedan euro više, tamošnji radnici bi mogli sa proizvodnjom barem da produže svoj život, uz pretpostavku, da taj euro takođe dođe kod njih. Pri svoj tragici čini se ipak da ta nesreća može da izdejstvuje neku iskricu nade. Pod pritiskom od 800 000 potpisa na sopstvenoj Web stranici firme švedski lanac jeftine garderobe H&M je kao prvi potpisao „Bangladeš-požar i sigurnosni sporazum“; milioni konzumenata (potrošača) u celom svetu su unutar tri sedmice sa online-peticijama postigli, da 38 daljih zapadnih tekstilnih proizvođača sarađuju u ovome. Oni su obećali, da će u budućnosti dobijati (biti preplaćeni) na odevne predmete samo još iz fabrika, koje zadovoljavaju minimalne sigurnosno-tehničke standarde. Gde ovo danas nije slučaj, oni će se pojaviti (i snositi troškove) za renovaciju i uređenje.

Život u siromaštvu

„Working poors“, dakle ljudi, koji redovno obavljaju neki rad, ali od toga ne mogu da žive, ima ne samo u Bangladešu, već i u Evropi, štaviše u Nemačkoj i u Švajcarskoj. U Nemačkoj i u Švajcarskoj bilo je 2012. godine nešto oko sedam procenata zaposlenih, koji su morali svoju platu da „povećaju“ sa socijalnom pomoći, da bi donekle mogli da žive. Pada u oči da su mnogi od njih jedini vaspitači i porodice sa mnogo dece. U Nemačkoj se neravnomernost plata u poslednjim godinama doduše nešto smanjila, pa ipak je siromaštvo nadalje široko rasprostranjeno: Otprilike svaki šesti stanovnik (15,8 procenata) važio je 2010 kao siromašan ili ugrožen siromaštvom. To je bilo 1,1 posto manje od EU-srednje vrednosti. U Švajcarskoj živi oko 900 000 ljudi u siromaštvu. Oko 260 000 od toga su deca. Deca ispod 18 godina su ona starosna grupa, koja najčešće zavisi od socijalne pomoći. U gradovima živi gotovo deset procenata maloletnih lica od socijalne pomoći. U celosti je 14,6 procenata stanovništva koje živi u Švajcarskoj ugroženo siromaštvom. Organizacija za privredni razvoj i zajednički rad (OECD) i UNO-pomoć deci Unicef polazi od toga, da u Švajcarskoj 9,4 procenata dece živi u relativnom siromaštvu. Siromaštvo ne znači samo nedostatak novca. To je neugodna životna situacija, koja je protkana egzistencijalnim strahovima, zdravstvenim problemima, tesnim uslovima stanovanja i socijalnom izolacijom. Deca su naročito često pogodžena siromaštvom. Oni idu u susret velikoj opasnosti, da i kao odrasli žive u siromaštvu. Unicef utvrđuje: „U jednoj bogatoj zemlji položaj dece nije automatski bolji nego u nekoj siromašniji“. Tako je možda u krizom uzdrmanoj Portugaliji relativno gledano manje dece pogodeno siromaštvom nego u USA. Najveći problem dečijeg siromaštva bi bio, da bi pogodžena deca celog života osećala posledice ove nejednakosti: nedostatna finansijska sredstva ne bi uticala samo na razvojni potencijal, nego takođe na socijalizaciju i obrazovne mogućnosti deteta. Istovremeno pokazuje upoređivanje zemalja, da siromaštvo dece nije neizbežno, već da biva „pod uticajem merodavnih političkih odluka“. Već samo upoređujući bogatu Evropu može se još ponešto posmatrati od nevolje i bede. Najviše siromašnih bilo je u Bugarskoj, Rumuniji, Španiji i Grčkoj. U ovim zemljama bio je više nego svaki peti (stanovnik) ugrožen siromaštvom.

Luksuz za 0,15% svetskog stanovništva

Nasuprot ovoj nevolji i ovoj bedi nalaze se enormna strujanja novca, kako je to prikazano u poslednjem *Aproposu* (88). Neku slutnju o tom velikom poretku daje upravo otkriveni „Offshore Leaks“. Jednoj novinarskoj mreži je bio 'doturen' spisak informacija sa milionima dokumenata, koja parkiraju imovinu u deset egzotičnih poreskih oaza, da bi se „optimizovao“ porez (ili izbegao ...). Poznavaoci procenjuju ovu masu novca na 20-32 biliona (200000000000-320000000000) US-dolara. Neko drugo uporiše daje međunarodna imovinska statistika. Širom sveta bilo je prema proceni u World Wealth Report 2008 (za 2007.) otprilike 10,1 milion US-dolarskih-milionera (nisu uračunate nekretnine koje koriste vlasnici). Zajedno ovih 10,1 milion milionera drže prema Worl Wealth Report neto vrednost od oko 40,7 biliona US-dolara (32,5% celokupne imovine širom sveta pri učešću 0,15% od svetskog stanovništva), to odgovara jednom proseku imovine od 3,915 miliona US-dolara po glavi. Radi poređenja: Celokupna imovina širom sveta iznosi otprilike 125 biliona dolara. Zemlje sa najviše

dolarskih milionera su prema ovoj proceni USA sa 3,1 milion milionera (2007). U Nemačkoj je bilo 2009. otprilike 861.500 US-dolarskih-milionera, u Austriji oko 64.000 (2008), u Švajcarskoj 395.000 (2012).

Tri temeljna socijalna zakona

Šta činiti s obzirom na ove diskrepance? Treba li superbogatima oduzeti novac i podeliti ga siromašnima? To neće mnogo doneti, jer će se nejednakost brzo ponovo uspostaviti, ako se privredna struktura ne promeni – kako je to pokazao Rudolf Steiner. On formuliše tri temeljna socijalna zakona, taj individualizma, taj socijalizma i taj „demokratski princip“, koji on karakteriše kao što sledi: „I tu se nalazi, da se iz dubina ljudske prirode proizlazeći od sredine 15. stoljeća razvio baš ovaj zahtev za demokratijom i koji je u različitim oblastima Zemlje više ili manje zadovoljen, ovaj zahtev: da čovek u svom odnosu prema drugom može da dopusti samo to, što on sâm oseća kao ispravno, a njemu je primereno. Demokratski princip je iz dubina čovekove prirode postao signatura (znak) ljudskog stremljenja u socijalnom pogledu u novijem vremenu. On je elementarni zahtev novijeg čovečanstva, ovaj demokratski princip.“³ „Zakon individualizma“ Steiner je nazvao „sociološkim temeljnim zakonom“⁴. „Zakon socijalizma“ on je označio kao „socijalni glavni zakon“⁵.

«Zakon individualizma»

Kao „sociološki temeljni zakon u razvoju čovečanstva“ Steiner formuliše: „Na početku kulturnih stanja čovečanstvo teži ka nastanku socijalnih udruženja; zbog interesa ovih udruženja najpre se žrtvuje interes individue; dalji razvoj vodi do oslobođenja individue od interesa udruženja i do slobodnog razvitka potreba i snaga pojedinca.“ Sad se postavlja pitanje: „Koja državna i društvena forma može biti jedina vredna težnje, ako sav socijalni razvoj teče ka nekom procesu individualizacije?“ To će biti neka država, koja sebe ne gleda samo kao svrhu samoj sebi, već kao sredstvo, i „tako ona neće takođe više naglašavati svoj princip vladanja. Ona će se tako urediti, da pojedinac na što je moguće bolji način stekne priznanje. Njen ideal će biti nemanje vlasti (razvlašćenost). To će biti zajednica, koja ništa ne čini za sebe, a hoće sve za pojedinca.“ Ili kako je to J. G. Fichte naizgled paradoksalno izrazio: „Država je zato tu, da postepeno sebe učini suvišnom.“ „Sociološko razmatranje“ prisiljava na to, „da uspostavi anarhistički individualizam kao socijalni ideal“. Pri čemu Steiner primećuje, da većina ljudi anarhizam „uopšte poznaje samo u beskrajno besmislenoj formi“, „u kojoj on preko bagre (ološa) tih što bacaju bombe teži ka svojim ciljevima“.⁶

«Zakon socijalizma»

„Zakon socijalizma“ glasi, „da se čitava socijalna konstitucija može obrazovati samo, ako pojedinac u privrednoj povezanosti ne živi od tog, što on sâm zaradi, već ako on to, što sâm zaradi, predaj zajednici i ako to ponovo dobije iz zajednice“. Ovaj „zakon socijalnog života“ može se „svesno ostvariti samo (...) od strane onih, koji se oslobode od udruženja

i postanu individualnosti. Ove dve stvari su možda apstraktno u protivrečnosti; u realnosti one zahtevaju jedna drugu, u potpunosti pripadaju zajedno. Individualnost bi se najpre morala oslobođiti od udruženja, da bi se iz individualnosti moglo ostvariti socijalno. To je u ovom slučaju rešenje zagonetke.“⁷

„Zakon socijalizma“ obuhvata on tačnije u jednom članku iz 1905: „E pa, glavni socijalni zakon, koji biva pronađen kroz okultizam, je sledeći: 'Sreća neke celine ljudi koji zajedno rade je utoliko veća, ukoliko pojedinac ima manje zahteve na prihode od svog rada, to znači, što više od tih prihoda on preda svojim saradnicima, i što više njegove vlastite potrebe ne bivaju zadovoljene od njegovog rada, već od rada drugih ljudi.' Sva uređenja unutar neke celine ljudi, koja protivreče ovom zakonu, moraju pri dužem trajanju na bilo koji način da proizvedu bedu i nevolju. – Ovaj glavni zakon važi za socijalni život sa takvom isključivošću i neophodnošću, kao što samo važi bilo koji prirodni zakon s obzirom na izvesnu oblast prirodnih delovanja. Ali ne sme se misliti, da je dovoljno, ako se ovaj zakon dopusti kao opšti moralni ili bi se htelo premestiti u uverenje, da svako radi u službi svojih bližnjih. Ne, u stvarnosti živi taj zakon samo tako, ako jednoj celini ljudi uspe da stvore takva uređenja, pa nikada neko ne može da iskoristi za sebe plodove svog vlastitog rada, već da ovi koliko je moguće bez ostatka idu u korist celini. On sâm se zato iznova mora izdržavati kroz rad svojih bližnjih. O čemu se dakle tu radi, to je, da bi raditi za bližnje i ostvariti neki izvesni prihod (dohodak) bile dve stvari koje su sasvim odvojene jedna od druge.“⁸

Kako preneti u stvarnost?

Dakle, nije dovoljno to, „da se uvidi neki takav zakon, već stvarna praksa počinje sa pitanjem: kako se to može preneti u stvarnost? Jasno je, da ovaj zakon ne kazuje ništa manje nego ovo: Čovekova dobrobit je utoliko veća, ukoliko je manji egoizam. Kod premeštanja u stvarnost usmereni smo na to, da imamo posla sa ljudima, koji pronalaze put iz egoizma. Ali to je praktično potpuno nemoguće, ako se mera dobrobiti i čemera (nevolje) pojedinca određuje prema njegovom radu. Ko za sebe radi *mora* postepeno da zapadne u egoizam. Samo ko sasvim radi za druge, može malo-pomalo da postane neegoistični radnik. Za to je pak potrebna jedna pretpostavka. Ako jedan čovek radi za nekog drugog, onda on mora u tom drugom da nađe razlog za svoj rad; i ako neko treba da radi za celinu, tada on mora da oseti i oseća vrednost, suštastvo i značaj ove celine. To on može samo onda, ako je ta celina još i nešto drugo a ne samo više ili manje neodređeni zbir pojedinačnih ljudi. Ona mora biti ispunjena jednim stvarnim duhom, u kome svako ima svoje učešće. Ona mora biti takva, da svako kaže sebi: ona je prava (ispravna, valjana), i ja hoću, da ona bude takva.“⁹

Niko ne sme da bude prisiljavан на rad, zato što mu je potreban prihod

Vidi se, „zakon socijalizma“ je veoma zahtevan. Ako nevolja i beda treba da nestanu, svaki čovek ne sme da radi sam za sebe, već jedino za zajednicu. To pak on može jedino, ako ovu doživljava vrlo značajnom. Raditi za zajednicu znači: „Ne sme postojati, da

čovek biva plaćen za svoj rad. Rad pripada čovečanstvu, a egzistencijalna sredstva moraju čoveku biti stvorena na drugom putu nego kroz plaćanje njegovog rada.“ Jer je „odmah nevolja“ tu, ako čovek „biva plaćen za svoj rad, već prema tome koliko on mnogo ili malo uradi, dakle baš prema svom radu. Čovek mora svoju egzistenciju da ima iz druge socijalne strukture.“ Steiner karakteriše kao „nužni socijalni princip“ to, da „prihod rada bude potpuno odvojen od dobavljanja egzistencijalnih sredstava. (...) Dokle god se ove stvari ne budu jasno prozirale, dotle mi nećemo doći ni do čega u socijalnom.“¹⁰ U nekom drugom predavanju Steiner je rekao: „Sve što čovek tako stekne, da on to dobije za svoj rad, to postaje nesreća (nedaća). Lekovitost nastaje (...) samo, ako čovek održava svoj život iz drugih izvora društva, a ne od svog rada. (...) To će upravo rad učiniti vrednim, što on više neće biti isplaćivan.“ Jer: „Ako neko ne bude više isplaćivan za svoj rad, tada novac kao sredstvo moći gubi svoju vrednost za rad. Ne postoji nijedno drugo sredstvo za onu zloupotrebu, nego ako se uopšte socijalna struktura stvori na takav način, da dobavljanje egzistencijalnih sredstava bude izdejstvovano s neke potpuno druge strane. Tada Vi prirodno nigde ne možete naići na to, da neko kroz novac može biti prisiljen na rad.“¹¹ Novac ne sme biti zloupotrebljen kao sredstvo moći.

O čemu se tu radi

Šta Rudolf Steiner ovde prikazuje kao socijalni zakon, dijametralno protivreči duboko ukorenjenim predstavama većine ljudi. Za njih se rad mora 'isplatiti' – u smislu, da oni koliko je moguće više mogu zahtevati za sebe od prihoda svog rada. To je tačno tako nesocijalno kao to isto tako vladajuće shvatanje, da novac mora „da radi“. Steiner je opomenuo: „Socijalizam pod današnjim socijalnim prepostavkama, koje su antisocijalne, zavisi od toga, da ljudi prime u sebe duhovnost, duševnost, da se uzajamno razumeju i preko jezika. Drugačije nije moguće doći do nekog stvarnog socijalizma.“¹²

Preveo Siniša Nikolić

¹ Rudolf Steiner, GA 34, str. 211.

² Rudolf Steiner, GA 34, str. 212.

³ Rudolf Steiner, GA 332a 26.10.1919.

⁴ Rudolf Steiner: „Sloboda i društvo“, GA 31.

⁵ Rudolf Steiner: „Antropozofija i socijalno pitanje“, GA 34.

⁶ Rudolf Steiner: „Sloboda i društvo“, GA 31.

⁷ Rudolf Steiner, GA 337b 9.8.1920.

⁸ Rudolf Steiner, GA 34, str. 213.

⁹ Rudolf Steiner, GA 34, str. 214-215.

¹⁰ Rudolf Steiner, GA 185a, 24.11.1918.

¹¹ Rudolf Steiner, GA 186, 30.11.1918.

¹² Rudolf Steiner, GA 192, 13.7. 1919.